

УДК 81'373.31:82-1:[821.161.2]

ЮЛІЯ БРАЇЛКО

(Полтава)

УКРАЇНСЬКИЙ ТОПОНІМНИЙ КОД У ПОЕЗІЇ БОРИСА ОЛІЙНИКА

Ключові слова: онім, топонім, потамонім, ойконім, символ, стилістична функція.

Оніми – концептуально значущі елементи будь-якого художнього тексту, які разом з іншими компонентами відображають мовну особистість автора і його світобачення та відіграють важливу роль у формуванні художньої картини світу. Актуальність теми пов'язана з необхідністю ґрунтовного вивчення індивідуально-авторських поетичних дискурсів, яке неможливе без аналізу згаданої групи лексичних одиниць.

«Власні назви в тесті дають неочіненну інформацію для інтерпретації цього тесту, нерідко й таку, що іншими способами у тексті не виражена. Вони забарвлюють, увиразнюють текст, виконуючи й істотну текстотвірну функцію», – наголошує вітчизняний лінгвіст О. Ю. Карпенко [4, с. 69].

Вивченням стилістичних і семантичних особливостей ономастичних лексем (у тому числі й топонімних) у мові української поезії займалися такі дослідники, як Ю. Карпенко, Л. Пустовіт, М. Мельник, Г. Мельник, Л. Селіверстова, І. Хлистун, Л. Петрова, Є. Ткаченко, О. Кузнєцова, Т. Можарова, А. Куц, О. Лемак, Т. Троян, І. Шапошникова, Л. Шулінова тощо. Проте топонімний простір творів Бориса Олійника аналізувався лише побіжно, в межах загального ономастикону письменника (Т. Можарова, Ю. Коржанова) або взагалі української поезії II половини ХХ століття (І. Хлистун). Це й зумовило вибір теми нашого дослідження.

Топонімні конструкти створюють просторову проєкцію реальної дійсності у сфері художньої умовності. А також, за визначенням В. М. Калінкіна [3, с. 84], «постачають» у текст набір акумульованої географічної, культурної, історичної та іншої інформації. Просторовим орієнтиром поезії Бориса Олійника є домінування ознаки «національний, український», підтвердженням чого може бути, у першу чергу, розгалужена система онімних одиниць, що позначають різноманітні географічні об'єкти України.

Зокрема, у поетичному мовленні Б. Олійника функціують такі топоніми:

- 1) *хороніми* – власні назви територій: *Україна, Дике поле, Січ*;
- 2) *ойконіми* – власні назви поселень:

а) **астіоніми** – власні назви міст, міських поселень: Київ, Запоріжжя, Херсон, Львів, Берестечко, Жовті Води, Чорнобиль, Прип'ять, Перекоп, Тустань, Канів, Батурин, Бориспіль, Яготин, Полтава, Лубни, Суми, Охтирка, Чигирин, Одеса, Харків, Чернігів, Севастополь, Почаїв;

б) **комоніми** – власні назви сільських поселень: Страхолісся, Засулля, Зачепилівка, Чутове, Санжари, Обухівка, Конча-Заспа, Крути, Іржавець, Кодак, Дніпрельстан, Чорнухи, Диканька;

3) **гідроніми** – власні назви водойм:

а) **пелагоніми** – назви морів: Чорне море;

б) **потамоніми** – назви річок: Дніпро, Трубіж, Ворскла, Борисфен, Удай, Псло, Супій, Сула, Славута, Калка, Здвиж;

в) **лімноніми** – назви озер: Світязь;

4) **ороніми** – власні назви елементів рельєфу: Дніпрова гора, Карпати, Лиса Гора, Говєрла, пагорб Слави, Савур-могила, Сатун-гора;

5) **дромоніми** – власні назви шляхів: Чумацький шлях;

6) **гідроороніми** (острови, миси, коси, балки): Хортиця.

Крім названих, виділимо ряд **мікротопонімів** (переважно урбанонімів): **агороніми** – назви площ: Майдан, Софіївський майдан; **ойкохороніми** – назви частин території [міста]: Поділ, Оболонь; **годоніми** – назви вулиць: Андріївський узвоз, Хрещатик; **ойкодомоніми** – назви архітектурних споруд: Золоті ворота, Золота брама; у тому числі **еклезіоніми** – назви культових споруд: Софія, Мгарський монастир, Десятинна церква.

Геокультурний зміст таких топонімів у поезії Бориса Олійника має, як мінімум, три плани: особистий, історичний та символічний.

«Я народивсь біля **Ворскли** в низенькій-низенькій хаті», – окреслює поет за допомогою потамоніма місцезнаходження своєї малої батьківщини [7, с. 589]. І конкретизує його відповідним комонімом: «Десь на теплих його / півкулях / Є село моє – / **Зачепилівка!**» [7, с. 60]. За допомогою таких топонімів можуть передаватися авторські почуття («Ну навіщо ти мені **Ворсклою** / Зав'язала білий світ?» [7, с. 101]; «Я **Іржавця** молив, і **Сулі** я годив, / Щоб мені відчинили ворота. / Та суворо відмовив мені **Яготин**: / Ти, мовляв, не із нашої чоти» [7, с. 383]) або деталізуватися подробиці життя ліричного героя («Вагони, / перони, / прогони / і / перегони. / нарешті – **Зачепилівка**. / Вийшов на **Бабенкові**» [7, с. 92]) чи певні географічні відомості («Від **Чутового** до **Санжар** моїх – / **Верстов** із сотню» [7, с. 533]). Функції назв географічних об'єктів рідного краю письменника мають різний художній діапазон: від функції простого опису й локалізації місця дії («Над **Полтавою** – літо бабине. / У **Санжарах** – падолист...» [7, с. 101]; «...над **Зачепилівкою** літній дощ / Снував із хмари невидиму пряжу...» [7, с. 455]) до функції розширення просторових меж («Над **Санжарами** дощ. / Над **Полтавою** дощ. / Над Європою, / Хоч ставай та граблями чи вилами / хмари розгоне» [7, с. 160]) і загалом збільшення географічної (й особистісної) значущості мікротопонімів («...Роки одпливуть, як міраж, / Білими тюрбанами дюнами Аравії / Через **Зачепилівку** в Ла-Манш» [7, с. 202]; «Тільки глобус поголений, / Набик схиливши голову, / Іронічно буравить зіницями / Респектабельних міст і столиць: / Мов, по наших масштабах / Вроді й нема **Зачепилівки**... / Отже, є і була **Зачепилівка!**.. / Вірю в пам'ять і серце людське: / Десь на теплих його півкулях / Є село моє – **Зачепилівка!**» [7, с. 59]. Зауважи-

мо, що вживання маловідомих географічних назв (а часто вони використовуються і просто як дрібні деталі сюжету – «*Старий учитель, родом із Засулля...*» [7, с. 561]) не робить Олійникову поезію менш прочитуваною, так би мовити, герметичною для пересічного читача. Невимушеність і природність його художнього мовлення, непідробне прагнення донести свою любов до малої батьківщини усувають будь-які перешкоди на шляху до розуміння тексту і навіть зближують з автором. «...У Б. Олійника між найглобальнішим, планетарним і конкретним, земним, українським («зачепилівським!») немає кордонів, художнє мислення, несподівані парадоксальні метафори органічно <...> поєднують найвищі філософські матерії і буденну людську реальність, наближають, докалізують всесвітність; національне й загальнолюдське тут випливають одне з одного і взаємно помножують», – наголошує український літературознавець Віталій Дончик [2].

Звісно, у центрі олійниківівського художнього опису можуть перебувати не тільки географічні об'єкти малої батьківщини автора, як-от: «*Бо кризь тумани / бачили ми: небо – як шовк. / І Севастополь, / і чайку на сірім причалі: / мрію мою, / пісню твою, – / і нашу любов*» [7, с. 18]; «*Хмара грізно суне за Бориспіль, / темна тиша опада в лиман...*» [7, с. 385]; «*Зіщулилась під вітром / Конча-Заспа, / заляк з морозу утлий молодик*» [7, с. 444]; «*Коли ступив я на верхи Карпат, / медами серпень наливався густо. / В прозоріні, як у чарівній люстрі, / Далеко виділося...*» [7, с. 622]; «*Під Золотими воротами / Липи лапати / танцюють з каштанами. / Над Золотими воротами / Котиться сонце, / як диня баштанами*» [7, с. 104].

Топоніми, зокрема такий їх різновид, як ойконіми, можуть звужувати семантичний обсяг, актуалізуючи сему 'напряму руху': «*Погнали на Київ*» [7, с. 396]; «*Думи плывуть, як літаки. / Важко. На Київ*» [7, с. 239]; «*Я з поезій зведу вам до Києва міст, / Котрий витрима наступ століть*» [7, с. 165].

Історичний план геокультурного змісту топонімів у поетичному мовленні Бориса Олійника виявляється по-різному. Узагалі «історичні топоніми як ономастичний клас, по-перше, конкретизують просторові відношення, по-друге, є носіями часової позиції, прив'язаної до певної епохи, по-третє, є національно маркованими одиницями» [5].

Наприклад, топоніми стають одним із маркерів різних подій і періодів в історії України:

– найдавніших часів («*За віру й честь на Калці, як на грані, / Стояли ми до смертної стріли*» [7, с. 248]; «*...Далеко виділося... аж за спад / Слов'янських обширів, помножених стократ, / Де стерегла великокняжа Тустань / І плин віків, і мирноносний лад*» [7, с. 622]; «*За Трубежем примружилися орди, / І хан на око проміряє ніж*» [7, с. 648]);

– часів козаччини («*Може, війнула їм воля озонно, / Як обнялось Запоріжжя із Доном?*» [7, с. 503]; «*Помоліться з горя Жовтим Водам*» [7, с. 400]; «*Триста років тому з гаком / віднесли вони султану / Знакомитий лист з Кодаку. / Та й вертають до лиману – / Вже ось триста років з гаком / Повертають в Січ кохану*» [7, с. 208]; «*...Славтись, пращури, вовіки – да святитись ваша / кров, / Що кропила / Дике поле, коб утвердити себе!*» [7, с. 510]);

– періоду Української революції 1917–1918 рр. («*...Та лиш з Оки гармати заревли, – / дітей послали умирать під Крути...*» [7, с. 418]; «*Чи простять вам*

– вбиті – із-під **Крут**, / Якими ви прикрили підлі спина, / За смерть дітей купуючи **Вкраїну?!**» [7, с. 419]);

– періоду Другої світової війни («Вбиті в **Обухівці**, / спалені люто в **Кап्राві**, / мертві з **Хатині** й **Сонгмі**, / із кривавих усюд, / встаньте із праху / в святому і праведнім гніві / на всепланетний суд!» [7, с. 526]; «Даруй, що спізнився: / пробило під **Харковом** каску» [7, с. 174]; «Комендант **Яновського табору** (це недалеко, у **Львові**, сину) штурмфюрер **Густав Вільгауз** у спортивному азарті / стріляв із автомата...» [7, с. 519]; «–Хто вийде живий, – / хай розкаже в бригаді (... балада... лада). / – То що – докурили? Прощай, / **Севастополь**... / Прости, **Севастополь**...» [7, с. 82]; «...можливо б, сьогодні щезла / Не одна з твого лоба столиця... / ...коли б зачепилівські хлопці / Не лягли тоді нагло навзناк / Під **Варшавою**, на **Сапун-горі**, / Вздож **Ельби** і під **Берліном**» [7, с. 60]);

– **Чорнобильської катастрофи** («А тим, що, кинувши свої пости, / З глибинки і найвищої з інстанцій / Спішать в **Чорнобиль** під крило акацій, – / Безсмертником **вкраїнським прорости**...» [7, с. 312]; «Те світло не зна ні кордонів, ані заборон. / Воно проникає під китель, і шкіру, і попіл / І важко іде в споночільний від горя **Чорнобиль**, / Як віск, пробиваючи у саркофазі бетон» [7, с. 644]; «Ти пам'ятай, дорого, їх сліди. / По них з окіл / на літописну **Прип'ять** / **Чорнобильці** у гнізда свої / прийдуть...» [7, с. 312]; «І тільки над **Прип'яттю**, дужо і владно, / Якесь нетутешне вставало свічадо...» [7, с. 642]; «В **Страхолиця** перед світом / **Брязкнув дуб тисячолітній** – / Охнула земля» [7, с. 629]; «Нещадний однаково атом / Що в них за **Гудзоном**, / що в нас над **билінним Дніпром!**» [7, с. 640]). Зауважимо, що семантика топоніма **Чорнобиль** в окремих контекстах виходить за межі просторової, трансформуючись у символічну і висувуючи на перший план семи 'катастрофа', 'небезпека' 'смертельна загроза': «Та ще й **Чорнобиль** всунули під стріху, / А він, як змії, прокрався до грудей...» [7, с. 412]; «...ми єдиною родиною / Уже давно танцюємо над **прірвою**, / Де **гиблій знак Чорнобиля** горить...» [7, с. 618].

Такі топоніми, як бачимо, стають виразниками не лише просторової, а – передусім – часової семантики, чому сприяє наявна в них екстралінгвальна інформація. «У поезії топоніми можуть створювати взаємозв'язок часових і просторових відношень (хронотоп), який часом трансформується і контактується автором відповідно до творчого задуму», – наголошує Л. І. Селіверстова [8, с. 41]. В окремих випадках головним художнім завданням цих одиниць є актуалізація периферійної семи 'давнина', при цьому експресивний ефект підсилюється, як правило, згадкою давніх історичних діячів чи міфічних подій, наприклад: «Ще не було **Чорнух**, ані **Полтави**, / **Батий** ще не збирав свою орду...» [7, с. 183]; «Ще не лякані ордою першого **потопу**, / Ходять **кози пасторальні** – ні межі, ні **грядки!** / Про які вже там, **панове, Азії-Європи**, / Коли навіть і про **Київ** ще немає **згадки!**» [7, с. 567].

Автор використовує потенційні можливості онімних слів і для створення часових відрізків, проведення історичних паралелей, як-от: «І відстань, і час подолали / в єдиному леті: / Воскресли з боліт **Берестечка**, / взяли / **Перекоп**, – / І досі від захвату – **сльози в зіницях / планети!**» [7, с. 636]; «Та лінія світла тече з **Берестечка** у **Брест**, / Бо всі, хто на **Волзі** й під **Жовтими Водами** / впали, / Хоч скільки б віків поміж ними **кордон / мурували**, – / Єдині в часах...» [7, с. 645]. Це підтверджує думку О. А. Варташової, що «топонім належить до лексич-

ного і семантичного способу передачі модальності тексту, розсуваючи часові межі і, навпаки, поєднуючи в одну мить події, які стоять далеко одна від одної» [1].

Іноді топонім може мати багатий культурний фон, який стосується різних історичних подій. У такому разі над розкриттям потрібної екстралінгвальної інформації працює весь контекст. Наприклад, у вірші «Пахнуть сонцем...» топонім *Савур-могила* актуалізує фонові знання «одна з висот Донецького кряжу, де знаходився сторожовий піст козаків» («*А під небом, в чистім полі, / На вершкуні Савур-могили / Сіли, як трикутник в колі, / Три козаки при антені*» [7, с. 208]), а у поезії «Платону Вороньку» – інші, які стосуються часів Другої світової війни, – «панівна висота укріпленого оборонного рубежу вермахту, за яку велися запеклі бої» («*А на п'ятому патроні / Змовкнули зозулі, / Бо в останньому для хлопця / У самім рейхстазі / Смерть роковано у жало / Золотої кулі. / І коли вони зійшлися / З ворогом на криці, – / на Савур-могили тиша / Руки заломила*» [7, с. 275]).

Художньо змальовуючи минуле, автор може використовувати топоніми й у функції конкретизації місця з метою створення враження достовірності, налаштування читача на реалістичне сприйняття інформації: «*Віз козак з собою не дукати – / Чорний вус, шаблюку та пістоля, / Зупинившись на узбережжі поля, / Що котило тирсу на Диканьку*» [7, с. 86]. Цікаво, що часто в таких випадках застосовується прийом персоніфікації: «*В тулумбаси б'є Полтава...*» [7, с. 212]; «*З подивом Диканька гомоніла...*» [7, с. 86]; «*Сурмить у козацького рога / про мене / Трубіж*» [7, с. 582]. Узагалі такий тип метафоризації властивий багатьом уживанням топонімів у поетичному мовленні Бориса Олійника, при цьому актуалізуються різні емоційно-експресивні компоненти: «*Мовчить Софія в сивій давнині*» [7, с. 651]; «*Стоять в жалобі схилені Лубни*» [7, с. 354]; «*Варили борщ і затірку Чорнухи*» [7, с. 180].

Топоніми стають і допоміжним засобом поетичного зображення українських культурних діячів, уживаючись як деталі-конкретизатори їхньої біографії («...*У братській школі / на старім Подолі / себе ліпив Грицько Сковорода*» [7, с. 180]; «*В оцім спекотнім полудні без руху, / Коли в криницях позіха вода, / Розсунувши плечем малі Чорнухи, / В будучину ішов Сковорода*» [7, с. 180]; «*І відчиня мені дорогу в Канів / Тарас державним золотим ключем*» [7, с. 346]; «*Як збирався він до січі – / Похилилась тирса, / Яре полум'я жахтіло / По Сулі на Суми. / Впала мати на порозі / Чайкою в Охтирці...*» (про Платона Вороньку – Ю. Б.) [7, с. 275]) або навіть за рахунок поетичних асоціацій підносячись до рівня символу української духовності, національної гордості («*Не як монарх, що в ницім покаянні / В Каноссу повз дорогою раба, – / Іду, розкутий, у престольний Канів / Позбулися холопського горба*» [7, с. 346]; «*І хай мене судить по правді і совісті Канів – / Єдино Верховний мій і повноважний Суддя!*» [7, с. 424]).

Символічного значення набуває і другий за частотністю в поетичному мовленні Бориса Олійника топонім *Дніпро*. Зокрема, у вірші «Перевдягання душ» автор удається до художніх зіставлень («...з Волги потягло...» – «З Дніпра війнуло...» – «Дихнуло Еміратами...» тощо), розширюючи семантику названого потамоніма до макротопонімної й уживаючи його як синонім до слова *Україна*: «З *Дніпра* війнуло – матінко моя: / У змиг злиняли злякані кафтани, / І вже тіла їх облягли жупани – / Ну хоч пиши з натури *Мамая!*» [7, с. 334].

Символізації зазнає і ще один топонім – *Січ*, який у поетичних текстах Б. Олійника набуває значення ‘свобода’ та ‘відвага’: «Що ж ми з вами, / хлопці, / наробили? / де ж ми знову загубили **Січ**?» [7, с. 400]; «Пружить на спаленім стовбурі пагін, / З котрого виросте древо одваги / З іменем – / **Січ**» [7, с. 501].

Найчастотнішим з-поміж усіх топонімів у художньому мовленні Бориса Олійника є назва *Україна*, яка виявляє всі три геокультурні плани змісту. За спостереженнями дослідників, вагомість цього макротопоніма є специфічною особливістю української літературної ономастики [9], у творах багатьох митців він став символом, утіленням національної гідності українців [6, с. 24].

Виявляючи особистий план змісту, хоронім *Україна* максимально актуалізує позитивно-оцінні конотації, при цьому активується його традиційний асоціативний зв'язок із потамонімом *Дніпро*: «Люди, всією родиною / Брану відкрийте з добром / перед моєю **Вкраїною**, / перед живлющим **Дніпром!**» [7, с. 328]; «І, надивившись різних див, – / Клянуся на мечі пера, – / дивнішого не сподобив / Від **України і Дніпра**» [7, с. 323]; «...не знайти дивніше з див, / Як **Україна і Дніпро**» [7, с. 324]. Також в Олійникових поезіях спостерігаємо виразні асоціативні пари *Україна – серце* («В день ясний і в ночі горобині, / В рідній чи далекій стороні – / ти в моєму серці, **Україно**, / Думою Шевченка гомониш» [7, с. 21]; «...В маршрутах тривоги / з **Вкраїною** в серці піду» [7, с. 51]), *Україна – доля*, *Україна – калина* («...Уже й тепер – в присутньо незалежній! – / Так само плачуть у кущах калини / Над страдницькою долею **Вкраїни**» [7, с. 418]; «...вже пізня година / Калина, / ялина / і **Україна** / сплять...» [7, с. 90]).

Залучення макротопоніма *Україна* до зображення різних історичних подій не часте, цей процес теж супроводжується виявом почуттів і прагнень ліричного героя, його щирим уболіванням за долю своєї Вітчизни: «Я знаю, Хмелю, ти і при кончині / Стоятимеш за волю **України**...» [7, с. 648]; «Всього було на нашій **Україні**, / але таких чорнобилів, як нині, / Ще не було, Богдане, іспокоп» [7, с. 659]; «...Це діялось у першій половині / Мого століття... на очах Європи, / на нашій чорноземній **Україні!**» [7, с. 619]. Натомість творчість Бориса Олійника рясніє прикладами історичних алюзій, завдяки яким постає нерозривний зв'язок сучасного з минулим. Легкі для декодування, вони змушують читача глибше осмислювати сьогодення, проводячи відповідні паралелі: «А в **Україні** правлять мамлюки?!» [7, с. 356]; «Вже триста з гаком / штатні мурезини / (Не з мусульманських, а з тутешніх крес) / так гучно скімлять у кущах калини / Над крученою долею **Вкраїни**, / Що, схоже, мають з того / інтерес» [7, с. 417]; «...За п'ятою / оплачемо **Вкраїну**. / Та зчинимо гризню / за булаву, / І спишемо / недолю і руїну / На клятих іногородців та Москву» [7, с. 335]; «Він кличе всіх, не куплених за гривню, / Хто не заклав сумління під кредит, / Восстанне визволяти **Україну** / Від зашморгу данайської орди» [7, с. 656].

Більшість уживань лексеми *Україна* у поетичному мовленні Бориса Олійника стосується опису сучасної авторові доби. Загальний зміст таких контекстів – тривога за Батьківщину, несхвалення влади й загалом того, що діється в ній. При цьому в топонімі актуалізуються різні семи, пов'язані як із суто топонімним значенням, так і національно-культурні: ‘територія’ («Що ж ми **Україну** не ділиму / Знову ділим, недругам на сміх?» [7, с. 400]; «Такий між себе учинили рейвах, / Що не лишень навзаєм сорочки, / А й **Україну** дерли на

шматки!» [7, с. 661]; «Над **Україною** / «во время люте», / Коли Солдат Великої війни / Упроголодь збуває ордени, – / Такі гримлять загонисті салюти, / Немов чума гостює в сатани!» [7, с. 410]; ‘країна’ («Новітні владоможці **України** / Жирують...» [7, с. 410]; «Хто, Богдане, / володіє грішми, / Той тепера в **Україні** пан» [7, с. 385]; «...і він (вона, воно) ще й пнеться / в президенти **України!**» [7, с. 365]; «...А в **Україні** більшає ослів / І скоро й зовсім виведуться коні» [7, с. 434]; «Ми хочем, щоб не вмерла **Україна**, / Так українці ж, волоцюго, мруть!» [7, с. 349]); ‘ономастична одиниця’ («Новий хазяїн світового чину / твій рід і люд наївний, мов курей, / Заманить вміло в імпортну торбину / І **Україну** нарече... **Юкрейн**» [7, с. 648]; «Нас осміють сучасні плазуни, / Що на іменні «неньки-**України**» / Взяли бариш» [7, с. 662]); ‘народ’ («Оце вже доборолась **Україна** / Таки до краю» [7, с. 655]); ‘людина’, («Біля брами **Україні** відібрало річ...» [7, с. 421]); ‘жінка’, ‘мати’ («–Це вам, мамо, гонорар – / за правдиву інформацію. / Перепрошую, як вас величати? / – Мене? – перепитала. – / Та зовіть просто: / **Україна**» [7, с. 365]; «І вже так **Україні** прилипли до губ, / Так її закохали, пролизи, / Що – дивися – небавом / якийсь перелюб / І за пазуху неньці полізе» [7, с. 339]).

З вищенаведених прикладів помітно, що автор виразно десекралізує художні контексти вживання слова *Україна*. Разом із цим відбувається і певна, нетрадиційна для української літератури десакралізація відповідного оніма. Утім, простежуємо й протилежну тенденцію. Підсилення сакральних конотацій відбувається за рахунок лексичного оточення хороніма, виразних молитовних мотивів, опису певних обрядових дій, при цьому змінюється й настрій ліричного героя, наприклад: «Стримай гнів винних без провини, / Загрими в архангелові труби / Нерозважним чадам **України** / І остережи від самозгуби!» [7, с. 331]; «Перебудеться горе і туга-жура, / І на камені зійде трава молода, / Доки є на землі хоч росина добра / І вмива **Україну** йорданська вода» [7, с. 345]; «Омивайся, **Україно**, / в хрещеній воді» [7, с. 384]; «Бо стали Словом чистої води, / що гоїть наші рани і руїни / І окропляє долю **України**» [7, с. 663]. Можливе також поєднання обох взаємовиключних тенденцій, яке, з огляду на неочікуваність, створює надзвичайно яскравий експресивний ефект: «І **Україні**, неспалим-купині, / Поклянемося при святі дари, / Що, коли б нас вчергове не купили, / Ми б вас, маман, їй-бо, не продали» [7, с. 361]; «І в час, коли прощення за провини / Молитимете в Божої Руки, – / не озивайте всує **Україну**, / Аби не всохли ваші язики» [7, с. 431].

Не можна обійти увагою надзвичайно поетичний авторський образ лляної України – чистої, природної, романтичної, яка не сприймає прагматизм закордонного світу, «рекламно чужий колорит», шалений поспіх сучасного життя: «І в ночі такі від Чикаго до Щецина й Гдині, / Від пряхівських стріх за Сіднея задимлений пруг / Під модним нейлоном застогне лляна **Україна** / Всіма журавлями, що висповідались Дніпру» [7, с. 80]. У цьому образі значення топоніма відчутно трансформується в напрямку символізації.

Загалом маємо всі підстави говорити про домінантність макротопоніма *Україна* в поезії Бориса Олійника, хоч і не спостерігаємо його в позиції центру ономастичного простору віршів, як, наприклад, оніми *Київ*, *Полтава*, *Мгарський монастир*, *Канів*, *Конча-Заспа*, *Чорнобиль*: «Ода **Києву**», «Ода на честь 800-ліття **Полтави**», «Біля **Мгарського монастиря**», «Ворота в **Канів**», «**Конча-Заспа**. Сьогодні», «Крик **Чорнобиля**».

Дослідження поетичного мовлення Бориса Олійника доводить, що топоніми є його вагомим лексичним складником, за допомогою якого письменник створює художню модель національного простору й загалом індивідуально-авторську картину світу. Вони дозволяють проектувати в поезію великий шар реалій особистого, історичного і культурного характеру, перетворювати його відповідно до художніх завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вартанова О. А. Англоязычные топонимы и их стилистический потенциал в поэзии [Электронный ресурс] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук. : спец. 10.02.04 «Германские языки» / О. А. Вартанова. – СПб., 1994. – Режим доступа : <http://cheloveknauka.com/angloyazychnye-toponimy-i-ih-stilisticheskiy-potentsial-v-poezii>
2. Дончик В. «Стою на своїй землі» [Електронний ресурс] / Віталій Дончик // Українська літературна газета. – 2015. – 8 листоп. – Режим доступу до статті : <http://litgazeta.com.ua/articles/stoyu-na-svoyij-zemli/>
3. Калинин В. М. От литературной ономастики к поэтонимологии / В. М. Калинин // Ономастичні науки. – 2006. – № 1. – С. 81–89.
4. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження / О. Ю. Карпенко // Записки з ономастики. – Одеса : Астропринт, 2000. – Вип. 4. – С. 68–74.
5. Куц А. Историчний топонім в сучасній літературі [Електронний ресурс] / А. Куц, О. Лемак. – Режим доступу до статті : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/445>
6. Немировська О. Ф. Українська літературна ономастика: взаємозв'язки і паралелі поезики / О. Ф. Немировська, Т. В. Немировська // Літературна ономастика української та російської мов: Взаємодія, взаємозв'язки. – К., 1992. – С. 18–25.
7. Олійник Б. Основи / Борис Олійник. – К. : Дніпро, 2005. – 694 с.
8. Селіверстова Л. І. Ономастикон у поетичному ідіолекті Яра Славутича : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Лариса Іванівна Селіверстова. – Харків, 2003. – 296 с.
9. Троян Т. І. Семантичний потенціал топоніма Україна в поезії О. Олеся [Електронний ресурс] / Т. І. Троян. – Режим доступу до статті : <http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2012/12/Troyan.pdf>

ЮЛИЯ БРАЙЛКО

УКРАИНСКИЙ ТОПОНИМНЫЙ КОД В ПОЭЗИИ БОРИСА ОЛИЙНИКА

В статье описаны результаты исследования украинского топонимикона в поэтической речи Бориса Олейника. Раскрыты геокультурное содержание, художественно-стилистические функции таких онимных единиц, реализуемые на основе актуализации ядерных и периферийных сем.

Онимы – концептуально значимые элементы любого текста, которые вместе с другими компонентами отображают языковую личность автора и играют важную роль в формировании художественной картины мира. Актуальность темы связана с необходимостью фундаментального изучения индивидуально-авторских поэтических дискурсов, которое невозможно без анализа указанной группы лексических единиц.

Топонимные конструкторы создают пространственную проекцию реальной действительности в сфере художественной условности. Пространственным ориентиром поэзии Бориса Олейника есть доминирование признака «национальный, украинский», подтверждение этого – в первую очередь, большая система онимных единиц, которые обозначают географические объекты Украины.

Геокультурное содержание таких топонимов в поэзии Бориса Олейника имеет, как минимум, три плана: личный, исторический и символический.

Чаще всего среди всех топонимов в художественной речи Бориса Олейника употребляется имя *Украина*, которое реализует все три геокультурных плана содержания.

Исследование художественной речи Бориса Олийныка доказывает, что топонимы – его существенная лексическая составляющая, с помощью которой писатель создает художественную модель национального пространства и в целом индивидуально-авторскую картину мира. Они позволяют проецировать в поэзию большой пласт реалий личного, исторического и культурного характера, изменять его в соответствии с художественными заданиями.

Ключевые слова: оним, топоним, потамоним, ойконим, символ, стилистическая функция.

JULIA BRAILKO

UKRAINIAN PLACENAME CODE IN THE POETRY OF BORIS OLIYNYK

In the article the research results of Ukrainian toponimikons of Borys Oliynyk's poetic speech are highlighted. Geo-cultural content, artistic and stylistic features of such onimnyh units, implemented through updating major and peripheral sem, are revealed.

Onims are conceptually important elements of any literary text, together with other components which reflect the author's linguistic identity and his worldview attitude and play an important role in shaping the artistic world view. Relevance of the topic is connected with necessity of comprehensive study of the individual author's poetic discourses which is impossible without an analysis of the mentioned lexical items.

Toponomic constructs create a spatial projection of reality in fiction conventions. Spatial reference point of Borys Oliynyk's poetry is domination of signs "national, Ukrainian"; confirmation of that can be, first of all, an extensive system of onim units that represent diverse of geographical objects of Ukraine.

The geo-cultural content of toponyms in the poetry by Boris Oliynyk has at least three plans: personal, historical and symbolic.

Most frequent among all the toponym in Borys Oliynyk's speech is the name «Ukraine» that identifies all three geo-cultural plans of content. Identifying personal plan of content, horonim Ukraine keeps most updates of positively evaluative connotations, with its traditional activated associative connection of potamonim Dnieper. Involvement of makrotoponim Ukraine to images of various historical events is not frequent; this process is also accompanied by an expression of feelings and aspirations of lyric hero, his sincere condolences for the fate of his Motherland.

The study of Borys Oliynyk's poetic speech proves that toponyms are important lexical element by which the writer creates an artistic model of national space and generally individual author's view of the world. They allow project a large layer of personal, historical and cultural realities into poetry, transform it according to artistic problems.

Key words: onym, placename, potamonym, oykonym, symbol, stylistic function.

Одержано 8.10.2015 р.